

osam filmskih noći

zoran derić

»Tanki oblak približava se punom Mesecu«
Luis Bunjuel, *Andaluzijski pas*

Arena je ponovo bila poprište jugoslovenskog filmskog nadmetanja. Umesto lavova i gladijatora, pred hiljade znatiželjnih očiju, istrčali su filmski reditelji, glumci, scenaristi, snimatelji, producenti, montažeri, kompozitori i ostala brojna filmska ekipa. Osam julskih noći, pod otvorenim nebom, između zidina koje odolevaju vekovima, petnaest filmova iz službene selekcije trudilo se da osvoji publiku, potajno se nadajući nekim od nagrada Žirija. Još dvanaest filmova prikazano je u okviru informativnog programa, u kinu »Beograd«, na uvid novinarima, filmskim kritičarima i onima koji su bili spremni da kupanje u moru i ležanje na suncu zamene sedenjem u sparnoj bisokopskoj sali i gledanjem debitantskih, manje ili više uspešnih žanrovskih filmskih ostvarenja. Činilo se, od samog početka, da je sudbonosni prst festivalskog žirija bio okrenut nadole za sve druge filmove ostavivši kao jedinog favorita za sve nagrade film »Otac na službenom putu« reditelja Emira Kusturice. Senka takve mogućnosti, kasnije se ispostavilo i odluke Žirija, nadnela se nad festivalske noći i dane, umanjila uzbuđenja, uobičajena za ovakve manifestacije. Nisu se očekivala velika iznenađenja. Sve je proteklo u znaku Kanskog pobednika. Kao što se i očekivalo, Kusturica, njegov film »Otac na službenom putu«, scenarist Abdulah Sidran i nosioci glavnih uloga Mirjana Karanović i Miki Manojlović, osvojili su najveće nagrade Festivala, Zlatne Arene.

Za okruglim stolom, a i mnogo ranije na stranicama štampe, filmski kritičari su Kusturičin film ocenili kao jedan od najvećih uspeha jugoslovenske kinematografije. Govoreći o ukupnoj ovogodišnjoj filmskoj produkciji uočeno je snažno prisustvo kritičkog filma, orijentacija na savremene teme, ali i vraćanje na značajne istorijske događaje. Puna mera slobode, rušenje svih tabua, nov identitet jugoslovenskog filma i čitav niz sličnih, laskavih, unekoliko i protivrečnih ocena i odrednica predskazali su srećniju budućnost našem igranom filmu. Prevazilaženje sadašnje produkcijske (materijalno-finansijske) krize, razvoj filma od stereotipa, identifikacije idejnog i estetskog, do stvaralačkog preobražaja savremenog sveta i razumevanja svih problema našeg društva, postavljani su kao najvažniji ciljevi jugoslovenske kinematografije.

Izbor, s predumišljajem

Pišući o problemu značenja u filmu, Rolan Bart je uočio da, pored emotivne i argumentativne snage, u nekim filmskim slikama postoji i čisto intelektualna sadržina. Te slike, ili, uopštenije, takvi filmovi žele da nas upoznaju, da nas obaveste o nečemu. Dok Bart otkriva poruke filma, Edgar Moren otkriva magiju filma u njegovoj viziji života i smrti, infantilnoj viziji sveta primitivnog čoveka i detinjastoj viziji sveta savremenog čoveka, kao i u neurozama i psihičkim regresijama poput sna. Apstrakcija je ono što, na filmu, zanima Orsona Velsa, a elementi filmskog izlaganja, odnosno film kao semiolo-

gija stvarnosti, bili su teorijska preokupacija Pjer Paola Pazolinija.

Prostorni i vremenski kontinuitet traže pojedini u vizuelno-čulnim dramama, a mi – lepotu i neobičnost, izgrađen *rečnik filmskih slika* i razvijenu *sintaksu filmskih postupaka* (M. Deren), a ne puko beleženje realnosti i »preuzimanje narativnih disciplina pozajmljenih iz književnosti« i »bojažljivo oponašanje kauzalne logike narativnih zapleta«. To su slabosti filma, kako tvrdi Maja Deren, koje on mora prevazići ukoliko želi da stvori jedan totalni doživljaj, da opravda svoje postojanje i stane ravnopravno uz književnost, likovnu, muzičku i scensku umetnost.

Jagode ili krv, u filmu

Fatalnosti i strasti, ljubavi i mrženje, mnogo imaginacije ali i stvarnog postojanja ima u filmovima »Život je lep« Bore Draškovića. »Jagode u grlu« Srdana Karanovića i »Horvatov izbor« Eduarda Galića. To su filmovi bogatog audio-vizuelnog jezika, lepih i upečatljivih filmskih slika, koji imaju puno elemenata melodramskog, ali i tragičnog sukobljavanja sa svetom i sa sobom.

Obilje znakova, ali i »žive sintagme filmske akcije« (P. P. Pazolini) poseduju ova izuzetna filmska ostvarenja, zasnovana, uglavnom, na literarnim delima. Međutim, proza Aleksandra Tišme, odnosno Miroslava Krležu, poslužila je samo kao narativni predložak rediteljima Bori Draškoviću i Eduardu Galiću za razvijanje samosvojnih filmskih priča, prostorno-vremenskih utisaka u kojima se njihovi junaci snalaze (što stvara prividno spokojstvo) ili ne snalaze (što je prouzrokovano duhovnim krizama a, često, i fizičkom propašću).

Film Zvonimira Berkovića »Ljubavna pisma s predumišljajem« ponudio je nisku čistih filmskih kadrova kojima dominira neodoljiva žena (igra je prekrasna sovjetska glumica Irina Alferova) praćena diskretnim muškim uzdasima, ali i ljubavnom čežnjom i pismima tajanstvenog obožavaoca. Sve je puno šarma, jednostavnosti, spontanosti – diskretne ljubavne igre, zanosa i maštarija jednog zaljubljenika. Unoseći se u filmsku priču polako i sami postajemo melanholični, nemoćni da izgledimo mali ljubavni nesporazum, da promenimo sled okolnosti koji udaljavaju, umesto da zbliže dva bliska bića.

Ljubavna priča nosilac je glavne filmske radnje i u »Adi« Milutina Kosovca, odnosno »Uni« Miloša Radivojevića, s tim što su ova dva ostvarenja manje umetničkog dosegom od prethodnih filmova. Glumačke mogućnosti Zoje Odak, tumača naslovne uloge u filmu Milutina Kosovca, nisu dovoljno iskorišćene. Scenario, na trenutke, ne nudi prava rešenja, pravu motivaciju za pojedine postupke junakinje koju guta njena okolina ali je ne asimiluje, već osveščuje. To je priča o ženskoj emancipaciji, krizi porodice zbog beskompromisnog posvećivanja karijeri supružnika, koja iznalazi novi smisao za dalju borbu.

Mnogo manje optimizma nosi ljubavni roman Mome Kapora »Una«, koji je na filmsko platno preneo reditelj Miloš Radivojević i posvetio Sonji Savić, odnosno Radetu Šerbedžiji. U njemu se prepliću političke intrige sa erotskim uživanjima, a

ucene nadvladavaju strasti. Izneveren od najdražih, tipičan evropski intelektualac kome izmiče poslednji oslonac, prepušta se plamenu kroz koji inkarnira njegov filozofski duh.

Glad za postojanjem

Neobičnim ruhom zaodenuća su dva filmska dela: »Nasleđe«, film Matjaža Klopčiča, i »Proka«, film Ise Čosje. Prvi od njih smešten je u prošlo vreme (1914, 1924. i 1944. godina) koje je oslikano impresivnim, gustim bojama kao pratiljama bolesnog, umornog neraspoloženja »uklete« porodice. Teškim namazima sumornosti dočarava se njeno propadanje i bol, a u kratkotrajnim blistavim momentima propuštaju su sjajne zrake kroz suze, kroz čisto rublje i preko nagih tela.

Debitantsko ostvarenje reditelja Ise Čosje filmska je metafora, u imaginarnom vremenu, izvan prepoznatljivih prostora i stvarnih događaja. To je nadahnuto režirana vizija života i smrti. Ritualna, sujevna vizija sveta u kome iskrena ljubav i dobro stradaju, da bi, na koncu, trijumfovali nad mržnjom i zlom.

Oba filma imaju nešto bajkoliko, nestvarno u sebi. Zapleteni u magična filmska tkanja, kao u teško dokučiv san, oni gube komunikaciju sa gledaocima ostajući tako zatvoren sistem znakova.

U sličnom simboličkom krugu (ali sa mnogo manje umetničkih rezultata) našao se i film drugog mladog reditelja iz Prištine, Agima Sopija. »Čovek od zemlje« je socijalno-psihološka drama čoveka vezanog za rodno tle a osuđenog na lutanje. Junak poprima osobine jednog Odiseja, nosi nešto od Kafkinog progonjenika od nepoznatog, nevidljivog protivnika. Glad za zemljom, u filmu gde su pomerene granice između života i smrti, između stvarnog i nadrealnog, podstiče nostalgiju nekog dalekog, izgubljenog, idiličnog vremena, ali osvetljava ovu priču toplim i ljudskim tonovima.

Razbijanje kamena glavom i borba protiv besnika osnovne su preokupacije junaka u filmu Francija Slaka »Butnskala«, koji je svojevrsna parodija, crnohumorno obojena »strategija odbrane od savršenstva«. Nejasno je od čega se brane ovi »iščašeni« junaci: od zagađenosti životne sredine, od samoće gradskih ulica ili od sebe samih i svoga ludila. Okupljeni oko mističnog vode, oni ispunjavaju svoje »svete dužnosti« – odbranu čovečanstva – uspostavljajući tako novi, čist poredak oni zadovoljavaju i svoju žudnju za vlašću.

Alternativan po mnogo čemu, ovaj film produbljuje neka eksperimentalna traganja mladog reditelja, koji preopterećivanjem komunikacijskog koda simbolima, grotesknošću, ružnim plaštom podsmeha, rizikuje da uskrati razumevanje a tako i simpatije gledališta.

Moto ovog teksta, preuzet iz Bunjuelovog nadrealističkog filma »Andaluzijski pas«, kao stih istrnut iz jedne velike, prekrasne poeme svetske filmske umetnosti, slikovit je opis našeg igranog filma na beskratnom nebu umetnosti. Tek delom jedinim, još neznanim, naša se filmska ostvarenja, odnosno najbolji njeni predstavnici, pojavljuju pred najvećom filmskom Arenom, na radost i zadovoljstvo poklonika filma.